PROJEK PENGKULTURAN RUMPAI LAUT (SEAWEED) DAN CABARANNYA DALAM KALANGAN KOMUNITI NELAYAN MISKIN DI SEMPORNA, SABAH.

MIZPAL BIN ALI

TESIS INI DIKEMUKAKAN UNTUK MEMENUHI SYARAT MEMPEROLEHI IJAJAH SARJANA

SEKOLAH SAINS SOSIAL
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
2011

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PUMS99:1

UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BORANG PENGESAHAN STATUS TESIS@

JUDUL: PROJEK PENGKULTURAN RUMPAI LAUT (SEAWEED) DAN CABARANYA DALAM KALANGAN KOMUNITI NELAYAN MISKIN DI SEMPORNA

IJAZAH: SARJANA

SAYA MIZPAL BIN ALI SESI PENGAJIAN: 2008 - 2011

(HURUF BESAR)

Mengaku membenarkan tesis (LPSM/Sarjana/Doktor Falsafah) ini disimpan di Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dengan syarat-syarat kegunaan seperti berikut:-

1. Tesis adalah hakmilik Universiti Malaysia Sabah.
2. Perpustakaan Universiti Malaysia Sabah dibenarkan membuat salinan untuk tujuan pengajian sahaja.
3. Perpustakaan dibenarkan membuat salinan tesis ini sebagai bahan pertukaran antara institusi pengajian tinggi.
4. Sila tandakan (/)

☐	SULIT	(Mengandungi maklumat yang berdarjah keselamatan atau Kepentingan Malaysia seperti yang termaktub di dalam AKTA RAHSIA RASMI 1972)
☐	TERHAD	
☐	TIDAK TERHAD	(Mengandungi maklumat TERHAD yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana penyelidikan dijalankan)

PERPUSTAKAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

(TANDATANGAN PENULIS)

Alamat tetap: KG. SIMUNUL
SEMPORNA, SABAH

Tarikh: 23/9/2011

Disahkan Oleh

(TANDATANGAN PUSTAKAWAN)

Prof. Madya Dr. Rosazman Hussin.

Nama Penyelia

Catatan:- * Potong yang tidak berkaitan

** Jika tesis ini SULIT atau TERHAD, Sila lampirkan surat daripada pihak berkuasa/organisasi berkenaan dengan menyatakan sekali sebab dan tempoh tesis ini perlu dikelaskan sebagai SULIT atau TERHAD.

@Tesis dimaksudkan sebagai tesis bagi Ijazah Doktor Falsafah dan Sarjana secara penyelidikan atau disertai bagi pengajian secara kerja kursus dan Laporan Projek Sarjana Muda (LPSM)

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGAKUAN

Karya ini adalah hasil karya saya sendiri kecuali nukilan, ringkasan dan rujukan yang tiap-tiap satunya telah saya jelaskan sumbernya.

18 Mac 2011

MIZPAL BIN ALI
PA20088095

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGESAHAN

NAMA : **MIZPAL BIN ALI**

NO. MATRIKS : **PA20088095**

TAJUK : **PROJEK PENGKULTURAN RUMPAI LAUT (SEAWEED) DAN CABARANNYA DALAM KALANGAN KOMUNITI NELAYAN MISKIN DI SEMPORNA, SABAH.**

IJAZAH : **SARJANA SASTERA**

TARIKH VIVA : **27 MEI 2011**

DISAHKAN OLEH:

PENYELIA
(PROF. MADYA. DR. ROSAZMAN HUSSIN)

....
PROF. MADYA DR. ROSAZMAN HUSSIN
Ketua, Unit Penyelidikan Etnografi & Pembangunan
Sekolah Sains Sosial
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
26 · 9 · 2011

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PENGHARGAAN

Dengan Nama Allah Yang Maha Pengasih Lagi Maha Penyayang. Segala puji bagi Allah SWT, Tuhan seluruh alam. Selawat dan salam ke atas junjungan Nabi Muhammad SAW dan seluruh keluarga serta para sahabat baginda. Setinggi-tinggi kesyukuran kami ucapkan ke hadrat Allah SWT yang telah membekalkan kami dengan kesihatan, kekuatan dan semangat untuk menyelidik dan seterusnya menyiapkan penyelidikan ini.

Di kesempatan ini, saya merakamkan penghargaan dan ucapan yang tidak terhingga kepada Prof. Madya Dr. Rosazman Hussin selaku penyelia dan pembimbing saya yang selama ini telah banyak memberi panduan dan tunjuk ajar. Tanpa bantuan beliau tesis ini tidak mungkin dapat disiapkan. Ucapkan ribuan terima kasih dan penghargaan juga kepada pensyarah saya antaranya Prof. Madya Dr. Fadzilah Majid Cooke, Prof. Madya Dr. Jacqueline Pugh-Kitingan, Dr. Kantayya Mariappan, Dr. Dg. Suria Mulia, Dr. Paul Porodong, Puan Jalihah Mad Shah, Puan Maini, Cik Ramlah Daud. Tidak lupa juga kepada rakan seperjuangan Aming, Umar, Najal, Burhan, Siti, Intan, Kusnadi, Stanley, Pauline, Leoni, Sateria, Wan, Fazilah, Syiran, Yusten, dan yang tak dapat disebutkan lagi kerana telah mengajar nilai persahabatan.

Ucapan ribuan terima kasih juga diucapkan kepada pegawai Pengurusan JPDS, LKIM, PPRL, PPKS, syarikat atau agensi dan para pengkultur rumpai laut disetiap Zon di daerah Semporna kerana sudi membantu memberikan maklumat dan membenarkan saya tinggal dengan mereka di kawasan zon pengkulturan. Tak lupa juga buat ibu bapa dan keluarga tercinta yang selama ini telah memberi dorongan.

Akhir sekali, segala kerjasama, bimbingan, pertolongan dan dorongan semua yang terlibat secara langsung atau tidak langsung, sesungguhnya amat bermakna dan bernilai untuk saya.

Sekian, terima kasih.

MIZPAL BIN ALI
Universiti Malaysia Sabah
2011

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

PROJEK PENGKULTURAN RUMPAI LAUT (SEAWEED) DAN CABARANNYA DALAM KALANGAN KOMUNITI NELAYAN MISKIN DI SEMPORNA, SABAH.

ABSTRAK

Pengkulturan rumpai laut telah menjadi salah satu sumber pendapatan komuniti nelayan di daerah Semporna, serta menjadi bahan eksport Malaysia ke luar negara. Menyedari pentingnya bahan ini kepada komuniti nelayan dan sebagai hasil eksport negara, pihak jabatan dan agensi kerajaan seperti Jabatan Perikanan dan Lembaga Kemajuan Ikan Malaysia menjadikan pengkulturan rumpai laut sebagai salah satu projek untuk membasmi kemiskinan khususnya dikalangan komuniti nelayan di daerah Semporna. Tujuan penyelidikan ini mengkaji latar belakang projek pengkulturan rumpai laut. Selain itu, penyelidikan ini mengenal pasti masalah yang wujud dalam projek pengkulturan rumpai laut. Reka bentuk kajian ini adalah berasaskan pendekatan kualitatif. Walau bagaimanapun, pendekatan kuantitatif juga digunakan untuk menyokong data kualitatif. Kaedah kutipan data yang digunakan adalah pelbagai seperti tinjauan dengan menggunakan borang soal selidik, pengamatan lansung, temubual dan data dari sumber dokumen. Kajian ini dilakukan keatas 6 kawasan yang melibatkan 209 responden di daerah Semporna. Hasil kajian mendapati kebanyakan para pengkultur mengalami masalah yang hampir sama dalam setiap zon. Masalah ini berpunca dari faktor alam sekitar seperti ribut angin monsun, pengurusan, sikap peserta projek dan sebagainya. Hal ini menyebabkan pihak berkuasa terpaksa terus menyalurkan bantuan kepada para peserta projek demi membantu meningkatkan pendapatan keluarga dan keluar dari masalah kemiskinan.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

ABSTRACT

Algaculture or the culture of seaweed had been one of the sources of income for the fishermen community in the district of Semporna, and also an export commodity from Malaysia. Realising the significance of this material to the fishermen community and a national export product, government departments and agencies such as Department of Fisheries and the Malaysian Fisheries Development Authority have introduced culturing seaweed as a project to eradicate poverty especially among the fishermen community in Semporna. The purpose of this research is to analyze the background of seaweed culturation. Furthermore, the research identifies the problems exist in the culture of seaweed. The design of this research is based on a qualitative approach. The quantitative approach is also used to support the qualitative data. The data were collected through questionnaire, direct observations, interviews and document analysis. This research is conducted in 6 areas which involved a total of 209 respondents in the district of Semporna. Results of the study show that most culturists face similar problems in every zone. These problems arose from environmental factors such as the Monsoon storms, management complications, the attitude of the participants of the project and so on. These complications caused the need to continually delegate aid to the participants in order to increase their household income and bring them out of the problems of poverty.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

KANDUNGAN

		Halaman
TAJUK		i
PENGAKUAN CALON		ii
PENGESAHAN PENYELIA		iii
PENGHARGAAN		iv
ABSTRAK		v
ABSTRACT		vi
SENARAI KANDUNGAN		vii
SENARAI LAMPIRAN		xiv
SENARAI JADUAL		xv
SENARAI RAJAH		xvii
SENARAI GAMBAR		xviii
SENARAI PETA		xix
SENARAI SINGKATAN		xx
BAB 1:	**PENGENALAN**	1
1.1	Pendahuluan	1
1.2	Permasalahan Kajian	3
1.3	Tujuan Kajian	6
	1.3.1 Objektif Kajian	6
1.4	Andaian Kajian	7
1.5	Kepentingan Kajian	7
1.6	Skop Kajian	8
1.7	Kaedah Pengumpulan Data	9
	1.7.1 Borang Soal Selidik	11
	1.7.2 Temubual Berstruktur	13
	1.7.3 Pemerhatian Ikut Serta	15
	1.7.4 Sumber Data dari Dokumen	17
	1.7.5 Persampelan	17
	1.7.6 Analisis Data	19
1.8	Ringkasan Bab Tesis	19
1.9	Kesimpulan	21

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BAB 2: SOROTAN LITERATUR BERKAITAN PERSPEKTIF TEORI, KONSEP-KONSEP UTAMA KAJIAN DAN KAJIAN LEPAS 22

2.1 Pengenalan 22

2.2 Perspektif Teori Pembangunan dan Kemiskinan 22
2.2.1 Teori Modenisasi dan Kemiskinan 22
2.2.2 Teori Pergantungan, Struktural dan Kemiskinan 25
2.2.3 Teori Pembangunan Mapan dan Kemiskinan 28

2.3 Konsep-konsep Utama Kajian 31
2.3.1 Konsep Komuniti Miskin 32
2.3.2 Konsep Kemiskinan 33
a. Kemiskinan Mutlak (Kemiskinan Tegar) 35
b. Kemiskinan Realitif 36
c. Konsep Kemiskinan dalam Kajian Ini 37
2.3.3 Konsep Pembangunan 37

2.4 Sorotan Kajian Lepas 39
2.4.1 Sorotan Kajian Lepas Terhadap Komuniti Miskin dan Projek Pengkulturan Rumpai Laut di Kepulauan Asia Pasifik (Caribean, Indonesia dan Filipina) 40
2.4.2 Sorotan Kajian Lepas Terhadap Komuniti Miskin dan Projek Pembasmian Kemiskinan di Sabah dan di Malaysia 42

2.5 Model Awal Konseptual Penyelidikan 46

2.6 Kesimpulan 47

BAB 3: LATAR BELAKANG LOKASI KAJIAN DAN PERKEMBANGAN PENGKULTURAN RUMPAI LAUT DI SEMPORNA, SABAH 48

3.1 Pengenalan 48

3.2 Latar Belakang Lokasi Kajian 48
3.2.1 Zon Pengkulturan Rumpai Laut di Semporna 50
a. Zon A 51
b. Zon B 52
c. Zon C 53
d. Zon D 54
e. Zon E 55
f. Zon F 57
g. Zon G 58

3.3 Perkembangan Projek dan Proses Pengkulturan Rumpai Laut di Semporna, Sabah 58
3.3.1 Amalan dan Proses Pengkulturan Rumpai Laut di Semporna, Sabah 61

PERPUSTAKAAN
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

3.3.2	Proses Menyediakan Batas Pengkulturan Menggunakan Tali di Semporna Sabah	64
	a. Proses Pemasangan Tali untuk Anak Benih Rumpai Laut	66
	b. Proses Menyediakan Anak Benih Rumpai Laut	68
	c. Proses Pengkulturan Rumpai Laut	71
	d. Proses Penuaian dan Penjemuran Rumpai Laut	72
3.3.3	Peranan Agensi Pelaksana dan Golongan Pengusaha dalam Industri Rumpai Laut di Semporna	74
	a. Projek Pengkulturan Rumpai Laut oleh Jabatan Perikanan Daerah Semporna (JPDS)	76
	b. Projek Pengkulturan Rumpai Laut oleh Lembaga Kemajuan Ikan Malaysia (LKIM)	78
	c. Projek Pengkulturan Rumpai Laut (PPRL) oleh Kementerian Pembangunan Luar Bandar (KPLB) Sabah	79
	d. Projek Pengkulturan Rumpai Laut oleh Pertubuhan Peladang Kawasan Semporna (PPKS)	80
	e. Projek Pengkulturan Rumpai Laut oleh Syarikat Swasta	81
	f. Projek Pengkulturan Rumpai Laut oleh Individu Bebas (Milik Persendirian)	82
	g. Projek Perintis Pengkulturan Rumpai Laut oleh Universiti Malaysia Sabah (UMS)	82
3.3.4	Kilang Pemprosesan Rumpai Laut Kering di Semporna	84
3.4	Kesimpulan	84
BAB 4:	**LATAR BELAKANG DEMOGRAFI DAN PROFIL SOSIOEKONOMI KETUA ISI RUMAH RESPONDEN**	85
4.1	Pengenalan	85
4.2	Latar Belakang Demografi Responden	85
4.2.1	Bilangan Responden Berdasarkan Gender	86
4.2.2	Bilangan Responden Berdasarkan Umur	87
4.2.3	Tahap Pendidikan Responden	88
4.2.4	Tempoh Masa Responden Tinggal di Semporna	90
4.2.5	Tahap Kesihatan dan Fizikal Responden	91
4.2.6	Bidang Kemahiran yang Dimiliki Responden	92
4.2.7	Jenis Pekerjaan Sampingan Responden	94
4.2.8	Jumlah Pendapatan Pekerjaan Utama Responden	96
4.2.9	Saiz Isi Rumah dan Tangunggan Responden	98
4.2.10	Perbelanjaan Bulanan Responden	99
4.2.11	Sumber Simpanan dan Pinjaman Wang oleh Responden	102
4.2.12	Pemilikan Tanah oleh Responden	104
4.2.13	Pemilikan Rumah dan Harta oleh Responden	105

UMS UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

4.3	Tahap Pengetahuan, Sikap, Penerimaan Teknologi Baru dan Latihan oleh Responden	107
	4.3.1 Tahap Pengetahuan Responden Terhadap Maklumat Projek	107
	4.3.2 Sikap Responden Terhadap Pembangunan Projek Pengkulturan Rumpai Laut	109
	4.3.3 Pendedahan Teknologi dan Latihan kepada Responden	111
4.4	Kesimpulan	112
BAB 5:	**PERANAN JABATAN DAN AGENSI PEMBANGUNAN DALAM PERANCANGAN, PELAKSANAAN DAN PENILAIAN PROJEK PENGKULTURAN RUMPAI LAUT**	116
5.1	Pengenalan	116
5.2	Perancangan Projek Pengkulturan Rumpai Laut oleh Agensi Pembangunan	116
	5.2.1 Pembangunan Projek Pengkulturan Rumpai Laut oleh Agensi Pembangunan	120
	5.2.2 Matlamat Agensi Pembangunan dalam Projek Pengkulturan Rumpai Laut: Mengurangkan Kadar Kemiskinan	121
	5.2.3 Strategi Pembangunan oleh Agensi Pelaksana	123
5.3	Pelaksanaan Projek Pengkulturan Rumpai Laut Oleh Agensi Pembangunan	124
	5.3.1 Pemilihan Peserta Projek Pengkulturan Rumpai Laut	125
	5.3.2 Pembinaan Kemudahan Infrastruktur bagi Projek Rumpai Laut	127
	5.3.3 Latihan dan Khidmat Nasihat kepada Peserta Projek Rumpai Laut	128
	5.3.4 Penyaluran Bantuan kepada Peserta Projek Rumpai Laut	129
5.4	Penilaian dan Penilaian Projek Pengkulturan Rumpai Laut oleh Agensi Pelaksana	131
	5.4.1 Penilaian Perancangan	131
	5.4.2 Pemantauan Pelaksana Projek	133
	5.4.3 Pemantauan dan Penilaian Kelangsungan Projek oleh Agensi Pelaksana	134
5.5	Kesimpulan	135

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BAB 6: KEKANGAN KEMAJUAN PROJEK YANG DIHADAPI OLEH PIHAK PESERTA DAN PEMAJU PROJEK PENGKULTURAN RUMPAI LAUT 136

6.1 Pengenalan 136

6.2 Cabaran Alam Sekitar dan Perubahan Cuaca 136
- 6.2.1 Cabaran oleh Perubahan Musim dan Cuaca 137
- 6.2.2 Cabaran Penyakit Rumpai Laut 138
- 6.2.3 Cabaran oleh Serangan Musuh Rumpai Laut 140

6.3 Masalah Dalaman dan Luaran 141
- 6.3.1 Peserta Menghadapi Masalah Kekurangan Modal bagi Memajukan Projek 141
- 6.3.2 Sikap Negatif Peserta Terhadap Kemajuan Projek Rumpai Laut 143
- 6.3.3 Kekurangan Tenaga Kerja bagi Menjayakan Projek Rumpai Laut 146
- 6.3.4 Sikap Kebergantungan Peserta Projek dengan Pemborong 147

6.4 Kekangan Agensi Pembangunan dalam Pelaksanaan Projek Pengkulturan Rumpai Laut 149
- 6.4.1 Tempoh Masa Meluluskan Permohonan Terlalu Lama 149
- 6.4.2 Kontraversi Pemilihan Peserta Projek Rumpai Laut Yang Layak dan Tidak Layak 151
- 6.4.3 Penyaluran Bantuan yang Kurang Efektif 152
- 6.4.4 Kualiti dan Kuantiti Pembinaan Infrastruktur bagi Projek Pengkulturan Rumpai Laut Kurang Sesuai 154
- 6.4.5 Keterbatasan Penggunaan Teknologi dan Latihan oleh Peserta Projek 156
- 6.4.6 Terdapat Kelemahan dalam Sistem Pemantauan dan Penilaian oleh Agensi Pelaksana keatas Peserta Projek Rumpai Laut 158
- 6.4.7 Kurangnya Kemudahan Sokongan dan Industri Hiliran Rumpai Laut 160
- 6.4.8 Harga Rumpai Laut yang Tidak Stabil 161
- 6.4.9 Berlaku Konflik Kepentingan Antara Jabatan dan Agensi Pelaksana 162

6.5 Kesimpulan 163

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BAB 7:	**PERBINCANGAN DAN PENILAIAN PENEMUAN KAJIAN**	164
7.1	Pengenalan	164
7.2	Faktor-faktor Penentu Pencapaian Projek Pengkulturan Rumpai Laut dalam Usaha Membasmi Kemiskinan	164
	7.2.1 Pencapaian Projek Pengkulturan Rumpai Laut Mengikut Zon yang Berbeza	165
	7.2.2 Kaedah Pengkulturan Rawai Lebih Sesuai Berbanding dengan Sistem Pacak dan Rakit	166
	7.2.3 Saiz Isi Rumah yang Besar, Pembahagian Kerja yang Berkesan	167
	7.2.4 Saiz Ladang Pengkulturan Tempatan Kecil Berbanding Saiz Ladang Warga Asing kerana Faktor Bilangan Tenaga Kerja	168
	7.2.5 Peranan Syarikat Persendirian Tidak Mantap	168
	7.2.6 Kilang Memproses Rumpai Laut Terhad	170
	7.2.7 Harga Rumpai Laut yang Tidak Stabil Dipasaran Tempatan	170
7.3	Faktor Latar Belakang Demografi, Profil Sosioekonomi dan Tahap Penglibatan Responden dalam Projek Pengkulturan Rumpai Laut Yang Terhad	171
	7.3.1 Lelaki Mendominasi Aktiviti Pengkulturan Rumpai Laut Berbanding Wanita	171
	7.3.2 Golongan Muda Lebih Sesuai dengan Aktiviti Pengkulturan	172
	7.3.3 Tahap Pendidikan dan Kemahiran Responden yang Rendah	173
	7.3.4 Responden tidak Setuju Berpindah dan Suka Berhutang	174
	7.3.5 Responden tidak Memiliki Tanah dan Kekurangan Modal	175
	7.3.6 Responden Kurang Mendapat Maklumat dan Latihan	176
7.4	Peranan, Dasar dan Kaedah Pelaksanaan Projek Pengkulturan Rumpai Laut oleh Agensi Pembangunan Masih Bersifat *"Fragmented"*	177
	7.4.1 Projek Bersifat "dari bawah ke atas" Lebih Berjaya Berbanding "dari atas ke bawah"	177
	7.4.2 Perancangan dan Pelaksanaan Projek Melalui Pendekatan Turut Serta *"Participatory Approach"* Lebih Berkesan	179
	7.4.3 Kemudahan Infrastruktur Projek tidak Mencukupi	180
	7.4.4 Pemilihan Peserta Projek Kurang Sesuai	180
7.5	Cabaran dan Masalah yang Dihadapi oleh Peserta dalam Projek Pengkulturan Rumpai Laut	181
	7.5.1 Perubahan Musim dan Musuh Rumpai Laut	182
	7.5.2 Kebanyakan Pengkultur Miskin dan Kurang Modal	183
	7.5.3 Kekurangan Tenaga Kerja untuk Memperluaskan Kawasan Projek	184

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

7.5.4 Karenah Birokrasi Mengekang Keupayaan Peserta Projek 184
7.5.5 Keupayaan Teknologi dan Kemahiran yang Terhad 185
7.5.6 Sokongan dan Infrastruktur Industri Hiliran Terhad 186

7.6 Kesimpulan 186

BAB 8: PENUTUP 187

8.1 Pengenalan 187

8.2 Ringkasan Dapatan Kajian 187

8.3 Implikasi Penemuan Kajian dan Cadangan Terhadap Penambahbaikan Polisi Projek Pengkulturan Rumpai Laut 190

8.4 Model Konseptual Penemuan Kajian 193

8.5 Implikasi Dapatan Kajian 194

8.6 Limitisi Kajian 195

8.7 Kesimpulan 196

RUJUKAN 199

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI LAMPIRAN

		Halaman
LAMPIRAN A	Soalan Borang Soal Selidik	207
LAMPIRAN B	Soalan Temubual dengan Ketua Projek dan Pengkultur Rumpai Laut	222
LAMPIRAN C	Soalan Temubual dengan Pegawai Jabatan dan Agensi	225
LAMPIRAN D	Transkrip Temubual Penyelaras Projek Pengkulturan Rumpai Laut di Zon G	238
LAMPIRAN E	Transkrip Temubual Peserta Zon A Kampung Look Butun	232
LAMPIRAN F	Transkrip Temubual Peserta Zon D Pulau Karindingan	236
LAMPIRAN G	Transkrip Temubual Pegawai Jabatan Perikanan Daerah Semporna	241
LAMPIRAN H	Transkrip Temubual Lembaga Kemajuan Ikan Malaysia	249

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI JADUAL

		Halaman
Jadual 1.1	Jadual Pengumpulan Data	10
Jadual 1.2	Jenis-jenis Persampelan yang Digunakan dalam Kajian	18
Jadual 3.1	Jumlah Penduduk Mengikut Kumpulan Etnik di Daerah Semporna 2000	50
Jadual 3.2	Senarai Kampung dan Pulau untuk Zon A	52
Jadual 3.3	Senarai Kampung dan Pulau untuk Zon B	53
Jadual 3.4	Senarai Kampung dan Pulau untuk Zon C	54
Jadual 3.5	Senarai Kampung dan Pulau untuk Zon D	55
Jadual 3.6	Senarai Kampung dan Pulau untuk Zon E	56
Jadual 3.7	Senarai Kampung dan Pulau untuk Zon F	57
Jadual 3.8	Senarai Kampung dan Pulau untuk Zon G	58
Jadual 3.9	Perkembangan Pengkulturan Rumpai Laut dari tahun 1990 – 2000 di Semporna, Sabah	60
Jadual 3.10	Perbandingan Kos Operasi Kaedah Pengkulturan Rumpai Laut di Semporna, Sabah	64
Jadual 3.11	Proses Pengkulturan Rumpai Laut dan Bidang Tugas	66
Jadual 4.1	Peratus Responden Mengikut kategori Umur	88
Jadual 4.2	Tahap Pendidikan Responden	89
Jadual 4.3	Taraf Kesihatan dan Kecacatan Reponden	92
Jadual 4.4	Kategori Pekerjaan Sampingan oleh Responden	95
Jadual 4.5	Jumlah Pendapatan Pekerjaan Utama dan Sampingan Ketua Isi Rumah	97
Jadual 4.6	Purata Jumlah Pendapatan Isi Rumah Sebulan	97
Jadual 4.7	Bilangan Ahli Isi Rumah dan Anak Responden	99
Jadual 4.8	Nilai Perbelanjaan Bulanan Isi rumah	100
Jadual 4.9	Jumlah Simpanan Responden Sebulan	102

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

Jadual 4.10	Jumlah Responden yang Mempunyai Pinjaman	103
Jadual 4.11	Sumber Pinjaman oleh Responden bagi Pengkultur Rumpai Laut	104
Jadual 4.12	Peratusan Subjek Kajian yang Mempunyai Tanah	104
Jadual 4.13	Status Pemilikan Rumah Responden	106
Jadual 4.14	Peratusan Menerima Latihan dan Kaedah Pengkulturan yang Digunakan	111
Jadual 6.1	Kekerapan Pemantauan oleh Agensi ke atas Projek Pengkulturan Rumpai Laut Responden	158

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI RAJAH

		Halaman
Rajah 2.1	Modal Awal Konseptual Penyelidikan	46
Gambar Rajah 3.1	Struktur Pentadbiran dan Pelaksana Projek Rumpai Laut Sabah	76
Graf 4.1	Bilangan Responden Berdasarkan Gender Mengikut Zon	87
Carta Pai 4.1	Tempoh Masa Reponden Tinggal di Kawasan Kajian	90
Carta Pai 4.2	Bidang Kemahiran yang Dimiliki Responden di Kawasan Kajian	93
Carta Pai 4.3	Agihan Perbelanjaan Isi Rumah Sebulan	101
Carta 5.1	Struktur Pecahan Projek Rumpai Laut	125
Carta Pai 6.1	Jumlah Tanaman Pengkultur (Baris)	144
Gambar Rajah 8.1	Modal Konseptual Penemuan Kajian	193

UMS UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI GAMBAR

		Halaman
Gambar 3.1	Enam Jenis Rumpai Laut yang Biasa Ditanam di Semporna	59
Gambar 3.2	Empat Kaedah Pengkulturan Rumpai Laut di Semporna, Sabah	63
Gambar 3.3	Perbezaan Batas Tanaman Sayur dan Batas Ladang Rumpai Laut	65
Gambar 3.4	Lakaran Batas dan Struktur Peralatan yang Digunakan di Ladang Pengkulturan Rumpai Laut	67
Gambar 3.5	Proses Penyediaan Anak Benih Rumpai Laut	69
Gambar 3.6	Proses Pengkulturan (Menanam Benih) Rumpai Laut	72
Gambar 3.7	Proses Penuaian dan Penjemuran	74
Gambar 4.1	Penyelidik sedang Bersama Responden	113
Gambar 4.2	Para Penyelidik UMS Turut Memerhati Aktiviti Pengkulturan Rumpai Laut	113
Gmabar 4.3	Suasana Ladang Pengkulturan di Awal Pagi dalam Kawasan Ladang Pengkulturan	114
Gambar 4.4	Lawatan Menteri Datuk Rohani Abdul Karim ke Projek Pengkulturan Rumpai Laut (PPRL)	114
Gambar 4.5	Suasana Rumah Pengkultur Rumpai Laut	115
Gambar 4.6	Pengkultur Wanita Menuju ke Ladang Rumpai Laut	115

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI PETA

		Halaman
Peta 3.1	Peta dan Zon Pengkulturan Rumpai Laut di Semporna	51

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SENARAI SINGKATAN

AIR	Ahli Isi Rumah
AIM	Amanah Ikhtiar Malaysia
ASB	Amanah Saham Bumiputera
ASNB	Amanah Saham Nasional Berhad
BSN	Bank Simpanan Nasional
CPI	Indeks Harga Pengguna (*Consumer Price Index)*
DEB	Dasar Ekonomi Baru
DPN	Dasar Pembangunan Negeri
EPU	Unit Perancang Ekonomi *(Economy Planning Unit)*
ETP	Pelan Tranformasi Ekonomi
FELDA	Lembaga Kemajuan Tanah Persekutuan *(Federal Land Development Authority)*
IDS	Institut Kajian Pembangunan Sabah
IFC	International Finance Corporation
IKS	Industri Kecil dan Sederhana
IPTA	Institusi Pengajian Tinggi Awam
IPTS	Institusi Pengajian Tinggi Swasta
JKKR	Jawatankuasa Kemajuan Rancangan
JPDS	Jabatan Perikanan Daerah Semporna
JPS	Jabatan Perikanan Sabah
KG	Kampung
KIR	Ketua Isi Rumah
KKLW	Kementerian Kemajuan Luar Bandar Dan Wilayah
KPD	Koperasi Pembangunan Desa

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

KPLB	Kementerian Pembangunan Luar Bandar Dan Wilayah
LKIM	Lembaga Kemajuan Ikan Malaysia
MARA	Majlis Amanah Rakyat
MARDI	Institut Penyelidikan dan Pembangunan Akuakultur Malaysia *(Malaysian Agricultural Research and Development Institute)*
PBB	Pertubuhan Bangsa-bangsa Bersatu
PDS	Pejabat Daerah Semporna
PGK	Pendapatan Garis Kemiskinan
PIAS	Pelan Induk Akuakultur Sabah
PMR	Penilaian Menengah Rendah
PPKS	Pertubuhan Peladang Kawasan Semporna
PPRL	Projek Pengkulturan Rumpai Laut
PPRT	Program Pembangunan Rakyat Termiskin
PPUN	Penasihat Undang-undang Negeri
PSJP	Pelan Strategi Jangka Panjang
PSPLBS	Pelan Strategik Pembangunan Luar Bandar Sabah
PSPPN	Program Sokongan Peningkatan Pendapatan Nelayan
RRJP	Rangka Rancangan Jangka Panjang
RMK-9	Rancangan Malaysia Kesembilan
RPSMS	Rangka Pembangunan Strategi Maritim Sabah
SIPS	Pelan Induk Pelancongan Sabah
S.K	Sekolah Rendah
S.M.K	Sekolah Menengah Kebangsaan
SPM	Sijil Pelajaran Malaysia
SPKR	Skim Pembangunan Kesejetaraan Rakyat
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

SRC	Semi Refined Carraggeenan
SRP	Pelan Tindakan Strategik

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

BAB 1

PENGENALAN

1.1 Pendahuluan

Kerancakan pembangunan sosioekonomi tidak tertumpu di Semenanjung Malaysia sahaja, malahan Sabah juga tidak terkecuali selepas kemasukan Sabah ke Persekutuan Malaysia pada 16 September 1963 sehingga kini. Kerancakan pembangunan di Negeri Sabah membuktikan kesungguhan kerajaan dalam mengurangkan kadar kemiskinan terutamanya dalam kalangan masyarakat luar bandar. Pembangunan yang berlaku selaras dengan Dasar Pembangunan Negeri (DPN - State's Development Policy) seperti yang termaktub dalam Rangka Rancangan Jangka Panjang Sabah 1995-2010. Hasrat ini sebenarnya telah termaktub dalam Rancangan Malaya Pertama (1956-1960) sehingga Rancangan-rancangan Malaysia yang seterusnya sehingga Rancangan Malaysia Kesembilan 2006-2010. Mary Sintoh & Chang Shui Kiong mendakwa bahawa kerajaan telah menggariskan dan memberi penekanan terhadap beberapa strategi pembangunan khusus untuk beberapa kumpulan sasaran rakyat termiskin terutamanya penduduk luar bandar seperti yang ditetapkan dalam Dasar Ekonomi Baru (DEB) (1971-1990) (Mary Sintoh & Chang Shui Kiong, 1992: 94). Menyedari kemiskinan merupakan batu panghalang kepada kemajuan di negeri Sabah, maka pelbagai projek dirangka sebagai usaha mengatasi masalah ini. Antaranya, Rangka Pembangunan Strategi Maritim Sabah (RPSMS), Pelan Induk Akuakultur Sabah (PIAS), Pelan Induk Pelancongan Sabah (SIPS), Pelan Strategik Pembangunan Luar Bandar Sabah (PSPLBS) dan Pelan Tindakan Strategik (SRP) bagi membolehkan Negeri Sabah menangani cabaran pembangunan yang dihadapi (Rosnah Ismail, 2004: 1).

Teras ketiga Rancangan Malaysia Ke-Sembilan (RMK-9) menggariskan objektif untuk menangani masalah ketidaksamaan sosioekonomi secara membina dan produktif iaitu dengan memberi penekanan kepada usaha untuk membasmi kemiskinan tanpa mengira kaum, kawasan, wilayah mahupun negeri. Langkah pembasmian kemiskinan wajib dijadikan sasaran utama dalam usaha menangani ketidakseimbangan pencapaian sosioekonomi di kalangan masyarakat demi

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

RUJUKAN

A Halim Ali. 1990. *Melukut Kota: Pengalaman Sosial Golongan Miskin Di Sandakan.* Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.

Anand, S. 1983. *Inequality And Poverty In Malaysia: Measurementand Decomposition.* New York: Oxford University Press.

Asmah Ahmad. 1988. *Kemiskinan Di Kalangan Pekebun Kecil Getah: Satu Kajian di Baling, Kedah.* Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Arief Budiman. 2000. Teori Pembangunan Dunia Ketiga. Jakarta: Grammedia Pustaka Utama.

Azhar Harun dan Nawi Abdullah. 2004. *Metodologi Penyelidikan Ekonomi Dan Sains Sosial.* Malaysia: Thomson.

Baratz, M. S. and Grisgby, W. G. 1972. Thought on Poverty and Its Elimination. *Journal of Social Policy.* 1,2(**4**):119-134.

Berry , R. S. Y. 1999. Collecting Data By In-depth Interviewing, Paper presented At *The British Educational Research Association Annual Conference.* September:2-5

Barry, C. 1995. Six Strategies Of Community Change. *Community Development Journal.* 30(1): 2-20.

Brundtland. 1987. Pembangunan mapan http://en.wikipedia.org/wiki/Brundtland_Commission. Dicetak 01 September 2008

Casley, D. J. and Lury, D. A. 1981. *A Handbook on Monitoring and Evaluatif of Agriculture and Rural Development Projects.* Washington D.C: World Bank.

Crawford, B. 2002. *Seaweed Farming: An Alternative Livelihood for Small-Scale Fishers?* University of Rhode Island: Coastal Resources Center.

Chamhuri Siwar dan Mohd. Anuar Md. Amin, 1989. "*Kemiskinan Di Kalangan Petani Padi: Kajian Kes Di Besut, Kemubu, Seberang Perai, Tanjung Karang dan Jasin", Penerbitan Tak Berkala No.38,* Fakulti Ekonomi. Selangor: Universiti Kebangsaan Malaysia.

Chamhuri Siwar. 1988. Dasar Dan Strategi Pembasmian Kemiskinan. *Dalam* Chamhuri Siwar. dan Mohd Haflah (eds.). *Dasar Dan Strategi Pembasmian Kemiskinan. Kumpulan Rencana Tentang Kemiskinan.* Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

Chamhuri Siwar dan Mohd Haflah, 1988b. Isu, Konsep dan Dimensi Kemiskinan. *Dalam* Chamhuri Siwar. dan Mohd Haflah (eds.). *Dasar Dan Strategi Pembasmian Kemiskinan. Kumpulan Rencana Tentang Kemiskinan.* Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Conyers, D. and P. Hills. 1984. *An Introduction To Development Planning In The Third World.* New York: John Wileys & Sons.

Dasar Ekonomi Baru 1971 -1990. http://pmr.penerangan.gov.my/index.php?option=com_content&view=article&id=237:dasar-ekonomi-baru-&catid=88:dasar-dasar-negara. Diakses pada 8 November 2009.

Dg. Suria Mulia. 2004. *Strategi Dan Program Pembasmian Kemiskinan Luar Bandar Di Sabah: Satu Kajian Awal.* Sabah: Universiti Malaysia Sabah.

Dinik Sylvester Shapi. 2004. *Pembangunan Luar Bandar: Satu Kajian Kes Ke Atas Pelaksanaan Program Pembangunan Insan.* Tesis Sarjana. Universiti Malaysia Sabah.

Fadzilah Majid Cooke. 2004. Symbolic and Social Dimensions In The Economic Production of Seaweed. *Asia Pasific Viewpoint.* **45**:387-400.

Frank. 1973. *The Diary Of Anne Frank.* Oxford: Heinemann New Windmills.

Getrude Cosmas Ah Gang @ Grace. 2003. *Sikap Komuniti Miskin Terhadap Pembangunan.* Kota Kinabalu: Universiti Malaysia Sabah.

Giddens, A. 1995. Agency, Institution And Time – Space Analysis dalam McQuarie, D. 1995. *Readings In Contemporary Socialogical Theory.* New Jersey: Prentice Hall.

Gusni Saat. 2008. *Suku Etnik Bajau: Urbanisasi, Perubahan dan Pembangunan.* Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Hillery, G. 1955. Definitions Of Community: Areas Of Agreement. *Rural Sociology.* **20**:111-123.

Husin Ali. 1979. *Orang Melayu: Masalah Dan Masa Depannya.* Kuala Lumpur: Adabi.

Immy, H. and Daymon, C. 1997. *Qualitative Research Methods in Public Relations and Marketing Communications.* Landon and new york: Routledge.

Institut Penyelidikan Marin Borneo. 2003. *Pengkulturan Rumpai Laut.* Sabah: Universiti Malaysia Sabah.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

Ishak Shari. 1992. *Strategi Ke arah Mengurangkan Kadar Kemiskinan Di Kalangan Masyarakat Nelayan: Keberkesanan Strategi Pembasmi Kemiskinan Untuk Isirumah Nelayan Di Malaysia: Satu Pemerhatian Empirikal.* Sabah: Institut Kajian Pembangunan (Sabah).

Ishak Shari. 1994. "Kemiskinan Di Malaysia Satu Tinjauan Terhadap Negeri-Negari Dengan Kadar Kemiskinan Tinggi" *Kertas Kerja Dalam Seminar Pembasmian Kemiskinan Peringkat Kebangsaan.* 30 Oktober 1994. Kuala Lumpur: Universiti Melaya.

Jabatan Perangkaan Malaysia. 2000. *Statistik Penduduk Dearah Semporna.* Kuala Lumpur: Jabatan Perangkaan Malaysia.

Jabatan Perikanan Daerah Semporna. 2008. *Senarai Penternak Rumpai Laut.* Semporna. Sabah

Jabatan Perikanan Sabah. 2002. *Status Pembangunan Rumpai Laut.* Semporna. Sabah

Jabatan Perikanan Sabah. 2009. *Seminar Projek Rumpai Laut Pulau Omadal, Semporna (Program Siswazah Tani).* Semporna. Sabah. 23 Mac.

Jabatan Perikanan Sabah. 2006. *Kod Amalan Akuakultur Pengkulturan Rumpai Laut Di Sabah (Kaedah Praktikal Pengkulturan Rumpai Laut).* Jabatan Perikanan Sabah. Sabah.

Jabatan Perikanan Sabah. 2004. *Kertas Kerja Pelan Pembangunan Rumpai Laut di Sabah. Aktiviti Pengkulturan Rumpai Laut.* Semporna. Sabah. 21 Jun.

Jabatan Perikanan Sabah. 2005. *Kertas Taklimat Projek Perintis Pengkulturan Rumpai Laut Pulau Omadal,* Semporna. Sabah. 26 Jun.

Jamilah Ariffin, 1994. *Poverty Amidst Plenty.* Selangor: Pelanduk Publications.

Kamal Salih. 1983. "Konsep, Definisi Dan Pengukuran Kemiskinan". *Kertas Kerja Dalam Seminar Kemiskinan Luar Bandar.* Alor Setar. Kedah.

Kerlinger, F. N. 1973. *Foundations Of Behavioral Research.* New York: Holt, Rinehart And Winston, Inc.

Kinch, J. (ed.). 2003. *Exploring The Potential For Seaweed Farming in Milne Bay Province, Papua New Guinea.* Papua New Guinea SPC: Fisheris Newsletter

Lewrence, N. W. 2000. *Social Research Methods: Qualitative And Quantitative Approaches.* Boston: Allyn And Bacon.

Little I. M. D. and Mirless J. A. 1982. *Project Appraisal and Planning For Development Countries.* London: Heineman Educational Books.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

Luke, T.W. 2005. Neither Sustainable nor Development: Reconsidering Sustainablity in Development. *Sustainable Development.* **13**:228-238.

Mary Sintoh dan Cgang Shui Kiong. 1992. *Strategi Ke arah Mengurangkan Kadar Kemiskinan Di Kalangan Masyarakat Nelayan: Profil Sosio-Ekonomi Isirumah Nelayan Di Sabah.* Sabah: Institut Kajian Pembangunan (Sabah).

McClelland. D. C. 1971. *The Achievement Motive in Economic Growth.* Cambridge: Harvard University Press.

McHugh, D. J. 2006. *The Seaweed Industry In The Pacific Islands.* Canberra: Australia Centre For International Agricultural Research.

Minit Masyuarat Pengurusan dan Pembangunan Rumpai Laut. 2007. *Minit Masyuarat Pengurusan dan Pembangunan Rumpai Laut Jabatan Perikanan Daerah Semporna.* Semporna. Sabah. 21 Mac.

Mohammad Shatar Sarban. 2003. Model Pembangunan Komuniti Strategi Membasmi Kemiskinan Di Malaysia. *Kinabalu:* **8**: 50-64

Mohd Shukri Abdullah. 1989. *Strategi Pembangunan Desa Negara Dunia Ketiga.* Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka

Mohd. Taib Dora. 2000. *Peminggiran Sosial: Keluarga Melayu Termiskin Bandar.* Johor: Universiti Teknologi Mara.

Mohd Yaakub Hj. Johari (ed.). 1991. *Issues And Strategies In Rural Development.* Kota Kinabalu: Institut Kajian Pembangunan.

Mowforth, M. and Munt, I. 1998. *Tourism and Sustainability: New Tourism in the Third World.* London: Routledge.

Msuya, F. E. (ed.). 2007 *A Comparative Economic Analysis of Two Seaweed Farming Methods in Tanzania. The Sustainable Coastal Communities and Ecosystems Program.* Coastal Resources Center, University of Rhode Island and The Western Indian Ocean Marine Science Association.

Nayak, P. R. Deschamps and Jean-Philippe. 1995. *Product Juggernauts: How Componies Mobilize To Generate a Stream Of Market Winners.* United states of Amerika: Harvard Business Press Books

Noraini Idris. 1988. Pembangunan Luar Bandar dan Proses Politik Di Semenanjung Malaysia Semenjak Merdeka. *Dalam* Chamhuri S. & Mohd Haflah P. (eds.). *Dasar dan Strategi Pembasmian Kemiskinan. Kumpulan Rencana Tentang Kemiskinan.* Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka.

Norazit Selat. 1989. *Konsep Asas Antropologi. Kuala Lumpur:* Dewan Bahasa dan Pustaka.

Oscar, L. 1966. *La Vida: A Puerto Rican Family In The Culture Of Poverty, San Juan And New York.* New York: Random House.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

Osman Rani Hassan & Abdul Majid Salleh 1988. "*Konsep-konsep kemiskinan dan Ketaksamaan: Satu Tinjaun.* Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Paul Porodong. 2000. Pembangunan Luar Bandar Di Sabah: Pengalaman Koperasi Pembangunan Desa (KPD). *Kinabalu:* **6**:118-135.

Profil Daerah Semporna. 2008. Semporna: Pejabat Percetakan Daerah.

Pelan Tindakan Strategik (SRP). http://www.adk.gov.my/pdf/pelanstrategik.pdf. Dicetak 8 November 2009.

Pelan Strategik Pembangunan Luar Bandar Sabah (PSPLBS) http://www.kpwkm.gov.my/malayindo/index.php?page=research&country=&category=9&pages=12. Dicetak 8 November 2009.

Pelan Induk Akuakultur Sabah (PIAS) http://www.moa.gov.my/html/download/buletin/agrobiz/februari_07.pdf. Dicetak 8 November 2009.

Pelan Tranformasi Ekonomi (ETP). http://etp.pemandu.gov.my/News_-%E2%97%98-_Events-@-Malaysia_confident_of_hitting_RM83_billion_investment_target.aspx. Dicetak 8 November 2010.

Peta dan Zon Pengkulturan Rumpai Laut di Semporna. http://www. dromox.com/Semporna. Dicetak 8 November 2009.

Rancangan Malaya Pertama (1956-1960). 1956. Kuala Lumpur: Unit Perancang Ekonomi, Jabatan Perdana Menteri Malaysia.

Rancangan Malaysia Kesembilan, 2006-2010. 2006. Kuala Lumpur: Jabatan Percetakan Negara.

Rancangan Malaysia Kesepuluh (2010-2015). 2010. Kuala Lumpur: Unit Perancang Ekonomi, Jabatan Perdana Menteri Malaysia.

Rangka Rancangan Jangka Panjang Sabah 1995 – 2010. http://www.sabah.gov.my/upen/swasta.htm. Dicetak 8 November 2009.

Rangka Pembangunan Strategik Pembangunan Luar Bandar Sabah (RPSMS) Sabah. 2008. *Pejabat Daerah Semporna.* Semporna: Pejabat Percetakan Daerah.

Rahimah Abd. Aziz. 2000. Globalisasi Dalam Era Pembangunan: Pengalaman Malaysia *Dalam* Rahimah Abd. Aziz dan Mohamed Yusoff Ismail. *Masyarakat, Budaya Dan Perubahan.* Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.

Rosazman Hussin (ed). 2010. *Kumpulan Miskin dan Program Pembasmian Kemiskinan di Daerah Kudat, Sabah: Pencapaian dan Limitasi.* Unit Penyelidikan Etnografi dan Pembangunan. Sabah: Universiti Malaysia Sabah. (Bahan Tidak Diterbitkan)

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

Rosnah Ismail. 2004. *Kesedaran dan Sikap Masyarakat Terhadap Pengkultur Rumpai Laut Di Pulau Banggi, Kudat.* Sabah: Universiti Malaysia Sabah.

Rosnah Ismail. 2001. *Interaksi Keluarga Bajau.* Kota Kinabalu: Universiti Malaysia Sabah.

Rostow, W.W. 1966. The Stages of Economics Growth: A Non-Communist Manifesto. Cambridge: Cambridge University Press.

Rowntree, B. S. 1901. *Poverty: A Study of Town Life*, London: Macmillan.

Scheyvens, R. 2002. *Tourism for Development: Empowering Communities.* England: Prentice Hall.

Seniloli, M (ed.). 2002. 'Gender issues in environmental sustainability and poverty reduction in the community: social and community issues'. *Development Bulletin.* **58**:96-98.

Shamsul Amri, Wan Hashim dan Ting Chew Peh. 1980. *Kaedah Penyelidikan Sosial: Suatu Rampaian Esei Masalah Kajian Luar.* Kuala Lumpur. Dewan Bahasa Dan Pustaka:

Sharley, R. 1999. *Tourism, Tourists and Society.* 2nd Edition. Cambridgeshire: ELM Publications.

Sievanen, L. (ed.). 2005. Weeding Through Assumptions Of Livelihaad Approaches in ICM: Seaweed Farming in the Philippines and Indonesia. *Ocean & Coastal Management* **48:**297-313.

Smith, A. H. Renard, Y. 2002. *Seaweed Cultivation As A Livelihood In Caribbean Coastal Communities.* Mexico: CANARI Communication.

Syed Arabi Idid. 1992. *Kaedah Penyelidikan Komunikasi Dan Sains Sosial.* Selangor: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Syed Husin Ali. 1978. *Kemiskinan dan Kelaparan Tanah di Kelantan (Satu Penyelidikan Sosio-Ekonomi Kelantan*). Petaling Jaya: Karangkraf Sdn. Bhd.

Syed Husin Ali. 1984. *Kaum, Kelas & Pembangunan: Ethnicity, Class And Developmen.* Kuala Lumpur: Persatuan Sains Sosial Malaysia.

Sullivan, T. J. 1992. *Applied Sociology. Research And Critical Thinking.* New York: Macmillan Pub. Co.

Todaro, M. P. 2000. *Economic Development.* 7th Edition. England: Pearson.

Ungku A. Aziz. 1964. "Poverty and Rural Development in Malaysia" *Kajian Ekonomi Malaysia.* **1**:70-96.

World Bank Group. 2004 *Seaweed Farming in Indonesia.* Results Measurement for Advisory Services. International Finance Corporation.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH

Yap Beng Liang. 1993. *Orang Bajau Pulau Omadal: Aspek-aspek Budaya*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Za'ba 2005. *Sama serumpun*. Perak: Universiti Pendidikan Sultan Idris.

UMS
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH